

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6
The 6th STOU National Research Conference

ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลลูกศร อำเภอดงระการพิชผล จังหวัดอุบลราชธานี
Food Security of Farmers in Kudsakorn Sub-District, Trakan Phuet Phon District of
Ubon Ratchathani Province

นริฐ สาธูวรรณ (Narat Sathuwan)¹ บำเพ็ญ เขียวหวาน (Bumpen Keowan)²

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (Benchamas Yooprasert)³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร (2) ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร (3) ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร (4) แหล่งอาหารของเกษตรกร (5) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร (6) แนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ประชากรที่ศึกษาคือเกษตรกร ตำบลลูกศร อำเภอดงระการพิชผล จังหวัดอุบลราชธานี 3,250 คน กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) การสัมภาษณ์เกษตรกรทั่วไปจำนวน 193 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Taro Yamane สุ่มตัวอย่างแบบง่าย เพื่อเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) จัดเวทีสนทนากลุ่มตัวแทนเกษตรกรจำนวน 20 ราย คัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกประเภทข้อมูล ใช้เครื่องมือปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ และการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม พบว่า (1) เกษตรกรมากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 52.13 ปี หนึ่งในสามมีระดับการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา/เกษตรกรรม มากกว่าครึ่งหนึ่งมีอาชีพรองรับจ้างทั่วไป กว่าครึ่งหนึ่งมีสมาชิกและแรงงานในครัวเรือน 3-4 คน กว่าหนึ่งในสามมีรายได้ครัวเรือน 10,001-50,000 บาท/ปี กว่าครึ่งหนึ่งมีรายจ่ายครัวเรือน 1,000-5,000 บาท/เดือน กว่าครึ่งหนึ่งมีที่ดินเป็นของตนเอง 1-20 ไร่ ส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน (2) เกษตรกรครึ่งหนึ่งมีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารระดับปานกลาง แหล่งความรู้ที่ได้รับอยู่ในระดับปานกลาง (3) การใช้ประโยชน์จากอาหารอยู่ในระดับมาก การมีอาหารที่พอเพียง การเข้าถึงอาหารและการมีเสถียรภาพด้านอาหารอยู่ในระดับปานกลาง (4) มีแหล่งอาหารจากการผลิต จากการเก็บหาตามธรรมชาติและจากการซื้อ (5) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารคือปัจจัยทางด้านสังคม ด้านการผลิต ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ (6) แนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารมี 3 ด้านได้แก่ ด้านการผลิต ด้านการฟื้นฟูแหล่งอาหารตามธรรมชาติและด้านวัฒนธรรมชุมชน

คำสำคัญ: ความมั่นคงทางอาหาร ตำบลลูกศร อำเภอดงระการพิชผล จังหวัดอุบลราชธานี

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
narat.s11@windowslive.com

² รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช bumpen.keo@stou.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช yoobench@hotmail.com

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6

The 6th STOU National Research Conference

Abstract

The objectives of this research were to study (1) economic and social fundamental state of farmers in Kudsakorn Sub-District, Trakan Phuet Phon District of Ubon Ratchathani Province; (2) their knowledge and knowledge sources of food security; (3) their food security; (4) their food sources; (5) factors relating to their food security; and (6) guidelines on reinforcing their food security. The population in this study was 3,250 farmers in Kudsakorn Sub-District, Trakan Phuet Phon District of Ubon Ratchathani Province. The samples were divided into 2 groups: Group 1) quantitative data were collected from interviewing 193 samples selected by simple random sampling methodology. The statistical methodology used to analyze the data were frequency, percentage, minimum value, maximum value, mean, and standard deviation; Group 2) qualitative data were collected from 20 samples selected by specific random sampling methodology. The data were collected by setting stages of group discussion and analyzed by classifying the data. The instrument which the studied farmers used was natural food calendar and participatory community analysis. The findings of this study were as follows: (1) more than a half of the studied farmers were female. Their average age was 52.13 years. One-third of them were educated at lower primary level. The main occupation of most of them was a farmer and the subordinate occupation of more than a half of them was general hired worker. The number of their household member and household labor were 3-4 persons. The household income of more than one-third of them was 10,001-50,000 baht/year, while the household expenditure of more than a half of them was 1,000-5,000 baht/month. More than a half of them had their own land 1-20 rai, and most of them had their title deeds for occupying the land. (2) a half of the studied farmers had knowledge of food security at medium level, and also had knowledge sources at medium level. (3) the utilization from food of the studied farmers was at high level, they had sufficient accessible food, and food security at medium level. (4) the studied farmers had food sources from producing, picking out in nature, and buying. (5) factors relating to their food security were factors in society aspect, production aspect, natural resource aspect, culture aspect, and marketing aspect. And (6) guidelines on reinforcing their food security could be implemented by producing and restoring natural food sources and community culture.

Keywords: Food security, Kudsakorn Sub-District, Trakan Phuet Phon District,
Ubon Ratchathani Province

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6

The 6th STOU National Research Conference

บทนำ

จากคำบอกเล่าของปราชญ์และผู้สูงอายุในชุมชน ได้กล่าวถึงแหล่งอาหารในตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ล้วนมีความอุดมสมบูรณ์ พรั่งพร้อมด้วยพืชพรรณธัญญาหาร มีเหลือกินเหลือใช้ ซึ่งชุมชนรวมตัวกันก่อตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินที่มีทั้งป่าที่มากด้วยความหลากหลายทางธรรมชาติ แหล่งน้ำลำห้วยน้อยใหญ่ จึงส่งผลดีในด้านความหลากหลายทางอาหารของตำบลกุศกร ในอดีตต่างมีปริมาณอาหารที่เพียงพอ มีความหลากหลายของประเภทอาหาร อาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ ทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารได้ตลอดเวลา ทั้งในด้านกายภาพและเศรษฐกิจ อันเกิดจากระบบการกระจายอย่างแท้จริง และเท่าเทียมกันนั้น หมายถึง ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร ซึ่งวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมทำนาเป็นหลัก สามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่รอบตัวประกอบกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการแสวงหาอาหารเพื่อการดำรงชีพ คนในชุมชนมีการพึ่งพาธรรมชาติ มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ การจับปลาในลำห้วย เพื่อนำอาหารมาบริโภคภายในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าปริมาณอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ชนิดอาหารที่ได้จากธรรมชาติและผลจากการผลิตมีน้อยลงเรื่อยๆ เนื่องจากการเพิ่มจำนวนของประชากร ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ จากระบบการผลิตที่เปลี่ยนไปจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขาย การเก็บของป่าและล่าสัตว์เพื่อการจำหน่ายมากขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพภูมิอากาศหรือภาวะโลกร้อน โดยสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารทำให้ไม่เพียงพอกับความต้องการบริโภค ประชาชนในชุมชนไม่สามารถเข้าถึงอาหารเพื่อนำมาบริโภคได้ รวมถึงการมีช่องว่างในการบริโภคอาหารเนื่องจากการกระจายอาหาร เกิดปัญหาด้านสุขภาพและโภชนาการท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปและไม่แน่นอนในการดำรงชีพของประชาชนในตำบลกุศกร

จากข้อมูลดังกล่าวการศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร จะสะท้อนให้เห็นถึงบริบทของชุมชน ระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ความรู้และแหล่งความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร แหล่งอาหารของเกษตรกร และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ตลอดจนแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างรูปแบบความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน และพื้นที่อื่นๆ อันจะนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการทรัพยากร การผลิต และการบริโภคของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- (1) เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร
- (2) เพื่อศึกษาความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร
- (3) เพื่อศึกษาความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร
- (4) เพื่อศึกษาแหล่งอาหารของเกษตรกร
- (5) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร
- (6) เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6
The 6th STOU National Research Conference

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) จึงได้กำหนดแนวทางการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้การศึกษานี้ คือเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอดุสิต จังหวัดอุบลราชธานี จากทั้งหมด 9 หมู่บ้าน 776 ครัวเรือน 3,250 คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6

The 6th STOU National Research Conference

1.1 การวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) : ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 193 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Taro Yamane ที่ค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 7 สุ่มตัวอย่างแบบง่าย โดยใช้หลักความน่าจะเป็น ด้วยวิธีการจับฉลาก ตามสัดส่วนของจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน

1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) : ผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการบันทึกรายละเอียดจากการสนทนากลุ่ม จากกลุ่มตัวอย่าง 20 ราย คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งเป็นผู้ที่คนในชุมชนให้การยอมรับว่าสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารได้

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างมีทั้งคำถามปลายปิดและปลายเปิด ประกอบด้วยคำถาม 3 ตอน โดยการสัมภาษณ์แล้วทำการบันทึกข้อมูลตามความต้องการของผู้ตอบ ซึ่งเป็นคำถามเกี่ยวกับ สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร และระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

2.2 เครื่องมือในการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นการจัดกลุ่มสนทนาร่วมกันระหว่างผู้วิจัย (ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม) กับตัวแทนกลุ่มเป้าหมายที่ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (เป็นผู้ที่คนในชุมชนให้การยอมรับว่าสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารได้) จำนวน 1 ครั้ง โดยผู้วิจัยทำการจดบันทึกข้อมูลตลอดระยะเวลาของการดำเนินการสนทนากลุ่มโดยใช้ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลง แผนที่ทรัพยากรเป็นเครื่องมือในการแสดงการใช้ประโยชน์ การวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและมีประเด็นหลักในการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือ

3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการจำแนกหมวดหมู่ จำแนกประเภทของเหตุการณ์หรือสิ่งต่างๆ ที่ทำการศึกษา หาความสัมพันธ์โดยใช้ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและแผนที่ทรัพยากร ซึ่งเป็นเครื่องมือในการแสดงการใช้ประโยชน์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

1. สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

1.1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล พบว่า เกษตรกรส่วนมาก เป็นเพศหญิง โดยมีค่าเฉลี่ยอายุ 52.13 ปี ส่วนใหญ่มีสถานะภาพการสมรสและ หนึ่งในสามเกษตรกรมีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

1.2 สภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกร พบว่าส่วนใหญ่มีอาชีพหลักทำนา/เกษตรกรรม อาชีพรองมากกว่าครึ่งหนึ่งรับจ้างทั่วไป กว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกในครัวเรือนและมีจำนวนแรงงานในครัวเรือนระหว่าง 3-4 คน กว่าหนึ่งในสามรายได้ของครัวเรือนต่อปี อยู่ระหว่าง 10,001 – 50,000 บาท กว่าครึ่งหนึ่งรายจ่ายของ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6

The 6th STOU National Research Conference

ครัวเรือนต่อเดือนอยู่ระหว่าง 1,000 – 5,000 บาท ที่ดินในความครอบครองของครัวเรือนเกษตรกร กว่าครึ่งหนึ่งมีที่ดินเป็นของตนเองระหว่าง 1-20 ไร่ ส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน ส่วนมากลักษณะการใช้ที่ดินของเกษตรกรเป็นที่นาข้าว ส่วนใหญ่มีที่มาของน้ำเพื่อการเกษตรจากน้ำฝน และมากกว่าครึ่งหนึ่งไม่มีปัญหาด้านสภาพดิน

1.3 สภาพทางสังคมของเกษตรกร พบว่าส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งทางสังคม โดยเกษตรกรที่มีตำแหน่งทางสังคมเป็นอาสาสมัครหมู่บ้าน ร้อยละ 13.5 และการเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพของเกษตรกรส่วนมากไม่เป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพใดๆ

2. ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

2.1 ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารพบว่าเกษตรกรร้อยละ 15.0 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับมากที่สุด เกษตรกรร้อยละ 31.6 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับมาก เกษตรกรร้อยละ 50.3 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับปานกลาง เกษตรกรร้อยละ 3.1 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับน้อย จำนวนที่ตอบถูก สูงสุด 14 ข้อ จำนวนที่ตอบถูกน้อยสุด 5 ข้อ และค่าเฉลี่ยจำนวนข้อที่ตอบถูกเท่ากับ 9.81 ข้อ

2.2 เกษตรกรได้รับข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารจากแหล่งความรู้ต่างๆ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และได้รับความรู้ในระดับปานกลางจากแหล่งความรู้ประเภทบุคคล แหล่งความรู้ประเภทมวลชนและแหล่งความรู้ประเภทกลุ่ม

3. ระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ระดับความมั่นคงทางอาหารปัจจุบัน พบว่า

3.1 การมีอาหารที่พอเพียง ได้แก่ มีอาหารประเภท ผัก สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง อยู่ในระดับมาก

3.2 การเข้าถึงอาหาร เกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารได้จากตามธรรมชาติ สามารถเข้าถึงอาหารได้จากการซื้อจากร้านค้า สามารถเข้าถึงอาหารได้จากการผลิต สามารถเข้าถึงอาหารได้จากวัฒนธรรมและประเพณี และสามารถเข้าถึงอาหารได้จากการแลกเปลี่ยนอาหารกับชุมชนใกล้เคียง ในระดับปานกลาง

3.3 การใช้ประโยชน์จากอาหาร เกษตรกรได้รับอาหารที่มีโภชนาการอย่างครบถ้วน อาหารที่เกษตรกรได้รับมีผลทำให้สุขภาพอนามัยที่ดี อาหารที่เกษตรกรได้รับมีผลทำให้มีความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วย ในระดับมาก

3.4 การมีเสถียรภาพด้านอาหาร เกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอได้ตลอดเวลา ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจและไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดภัยธรรมชาติในระดับปานกลาง

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6
The 6th STOU National Research Conference

ตารางที่ 1 ระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร	ก่อนปี พ.ศ. 2540			ปัจจุบัน พ.ศ.2559		
	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
การมีอาหารที่พอเพียง	3.23	0.959	ปานกลาง	3.29	0.985	ปานกลาง
การเข้าถึงอาหาร	3.10	1.062	ปานกลาง	3.00	1.091	ปานกลาง
การใช้ประโยชน์จากอาหาร	3.55	0.989	มาก	3.46	1.038	มาก
การมีเสถียรภาพด้านอาหาร	3.12	0.966	ปานกลาง	3.04	1.012	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม	3.25	0.994	ปานกลาง	3.20	1.031	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 เกษตรกรตำบลกุศกร มีความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายประเด็นพบว่า การใช้ประโยชน์จากอาหารอยู่ในระดับมาก การมีอาหารที่พอเพียง การเข้าถึงอาหารและการมีเสถียรภาพด้านอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง

ผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus group)

4. แหล่งอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร ซึ่งประกอบไปด้วยแหล่งอาหารจากการผลิต แหล่งอาหารจากการเก็บหาตามธรรมชาติและแหล่งอาหารจากการซื้อ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แหล่งอาหารจากการผลิตของเกษตรกรตำบลกุศกร

ลำดับที่	ชนิดของอาหาร	ช่วงเวลาที่ผลิต
1	พืชหลัก/พืชเศรษฐกิจ : ข้าว มัน พืชผัก : ชะอม ชিং ข่า ตะไคร้ มะกรูด มะนาว พริกต้นหอม ผักชี สะระแหน่ ใบชะพลู ผักหวานบ้าน ใพล โหระพา แมงลัก ขึ้นฉ่าย ใบย่านาง ผักเสี้ยน ผักปรัง พัก แพง แดง ถั่วฝักยาว มะละกอ มะเขือทุกชนิด สะเดา เพกา ผักแพรว ตำลึง บวบ มะรุม ขี้เหล็ก หน่อไม้ ดอกแค กระชาย ใบบัวบก กุยช่าย ใบ ยอ	เดือนพฤษภาคม ถึงเดือน ตุลาคม พืชผัก ผลิตได้ตลอดทั้งปี
2	ไม้ผล : มะม่วง มะขาม กล้วย มะยม ลำไย ขนุน มะยงชิด กระท้อน ฝรั่ง น้อยหน่า มะพร้าว ชมพู่ ส้มโอ ทับทิม มะเฟือง ละมุด มะไฟ	ผลไม้ตามฤดูกาล
3	สัตว์เลี้ยงเพื่อบริโภค : ไก่บ้าน ไก่ไข่ เป็ดเทศ เป็ดไข่ โค กระบือ สุกร	เลี้ยงได้ตลอดทั้งปี
4	สัตว์น้ำ/สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ : ปลาตุก กบ	เลี้ยงได้ตลอดทั้งปี

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6
The 6th STOU National Research Conference

จากตารางที่ 2 อาหารที่ได้จากการผลิตเองของเกษตรกรตำบลกุศกร พบว่าพืชหลัก/พืชเศรษฐกิจ พืชผัก ไม้ผล สัตว์เลี้ยงเพื่อบริโภคเป็นอาหาร สัตว์น้ำและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เกษตรกรสามารถผลิตเพื่อบริโภคได้เองตลอดทั้งปี

ตารางที่ 3 แหล่งอาหารจากการเก็บหาตามธรรมชาติ

ลำดับที่	ชนิดของอาหาร	ช่วงเวลา ฤดูกาลที่เก็บหาได้
1	พืช : ต้นกระสัง ขี้เหล็ก ใบย่านาง ผักกะยา ชำปำ ชิงป่า สะเดา ผักหนอก ใบบัวบก ผักกูด ผักบุ้ง ผักก้านจอง ดอกกระเจียว ผักหนาม ดอกแคนา ผักเม็ก ผักติ้ว ดอก กระสัง ผักอีจั่ว ผักแว่น ผักอีฮุม หน่อไม้ เห็ด ผักกะแยง ผักอีฮิน มันนก หวาย วานตูปทุม ผักแว่น	ตลอดทั้งปี ช่วงฤดูแล้ง พฤศจิกายน - เมษายน ช่วงฤดูฝน พฤษภาคม - ตุลาคม
2	ไม้ผล : หมากตากบ มะขาม หมากหวด หมากเหลื่อม หมากน้ำเต้า หมากเล็บแมว หมาก แงว หมากไฟ ลูกตาล หมากแต้ หมากบก หมากค้อ มะม่วงป่า หมากหว่า หมากตองแล้ง หมากส้มมอ หมากขามป้อม หมากโก มะกอกป่า หมากเฒ่า หมากเบญญ	ตลอดทั้งปี ช่วงฤดูแล้ง พฤศจิกายน - เมษายน ช่วงฤดูฝน พฤษภาคม - ตุลาคม
3	สัตว์: ปลา กบ ปลาไหล เขียด ปู หอย กุ้ง บ้าง งูสิง กิ้งก่า แย้ กระแต หนูนา พังพอน มดแดง กูดจี่ แมงจิ้งจก จิ้งหรีด จักจั่น ตั๊กแตน แมงแคง แมงกิชอน แมลงคาม หอยเตี๋ย ผึ้ง อึ่ง ต่อ แตน แมลงทับ ลูกอ๊อด	ตลอดทั้งปี ช่วงฤดูแล้ง พฤศจิกายน - เมษายน ช่วงฤดูฝน พฤษภาคม - ตุลาคม

จากตารางที่ 3 แหล่งอาหารจากการเก็บหาตามธรรมชาติของเกษตรกรตำบลกุศกร พบว่าในพื้นที่ตำบลกุศกรเกษตรกรสามารถเก็บหาอาหารได้ทุกฤดูกาล ซึ่งแต่ละฤดูกาลมีหลากหลายชนิดทั้งพืชและสัตว์ เก็บหานำมาบริโภคหมุนเวียนได้ตลอดทั้งปี สะท้อนถึงความหลากหลายทางชีวภาพอันส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร และปรากฏให้เห็นว่าเกษตรกรตำบลกุศกรยังมีแหล่งอาหารชนิดต่างๆ ตามธรรมชาติอย่างเพียงพอ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6

The 6th STOU National Research Conference

ตารางที่ 4 แหล่งอาหารจากการซื้อของเกษตรกรตำบลกุศกร

ลำดับที่	ชนิดอาหาร	แหล่งซื้อหาอาหาร
1	อาหารประเภทเนื้อสัตว์ แหล่งโปรตีนจากสัตว์	ตลาดสด ซุปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
2	อาหารประเภทผักและผลไม้	ตลาดสด ซุปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
3	อาหารประเภทเครื่องปรุงรส	ตลาดสด ซุปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
4	อาหารประเภทเครื่องดื่ม	ตลาดสด ซุปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
5	อาหารประเภทขนมขบเคี้ยวทั่วไป	ตลาดสด ซุปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน

จากตารางที่ 4 พบว่าอาหารที่ได้จากการซื้อของเกษตรกรตำบลกุศกร มีอยู่อย่างเพียงพอต่อความต้องการบริโภค และเกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างทั่วถึง อาหารจากการซื้อได้แต่ละชนิดในปัจจุบันมีเพิ่มขึ้นจากอดีต หาซื้อได้ตลอดเวลา ทั้งปริมาณและจำนวนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการคมนาคมที่สะดวก ไม่ห่างไกลจากแหล่งซื้อหาอาหาร จึงสามารถหาซื้ออาหารประเภทเนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ เครื่องปรุงรส เครื่องดื่มและขนมขบเคี้ยวอื่นๆ ได้ตามตลาดสด ซุปเปอร์มาเกตและร้านค้าในชุมชนทั่วไป

5. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร พบว่ามีปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารดังนี้

5.1 ปัจจัยด้านสังคม ความต้องการทรัพยากรมากขึ้น ขาดการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ที่สุด ผู้นำไม่เคร่งครัดในกฎระเบียบการถือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งนโยบายด้านการพัฒนาความมั่นคงทางอาหาร สถาบันครอบครัวปลูกฝังให้บุตรหลานมุ่งหน้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตร ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยด้านสังคมที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

5.2 ปัจจัยด้านการผลิต เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างหนัก ปลูกพืชซ้ำๆ ดินเสื่อมคุณภาพ ด้านชีวภาพไม่มีการจัดการเมล็ดพันธุ์ที่ดี พืชพาล์มลัดพันธุ์จากระบบบริษัท ละทิ้งพันธุ์พืชท้องถิ่น ทางด้านสภาพภูมิอากาศแปรปรวนฝนไม่ตกตามฤดูกาล ช่วงหนาวจัดและร้อนจัดเกิดผลกระทบต่อพืชและสัตว์ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการผลิตถูกละเลยขาดการสืบทอด

5.3 ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดินถูกทำลายด้วยไฟฟ้า ภัยทางธรรมชาติ สารเคมีจากการผลิตความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ทรัพยากรน้ำเกิดภาวะแห้งแล้ง การจัดการด้านชลประทานยังไม่เพียงพอ สัตว์น้ำถูกจับหาอย่างขาดสำนึกในการอนุรักษ์ ด้านทรัพยากรป่าไม้ พื้นที่ป่าถูกบุกรุกเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชพลังงานเกิดไฟฟ้า การเก็บหาของป่ามุ่งเพื่อจำหน่ายมากกว่าการนำไปบริโภค และขาดการอนุรักษ์และปลูกทดแทน

5.4 ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ทั้งประเพณีที่เคยปฏิบัติวัฒนธรรมการบริโภคของคนในชุมชน ต่างเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เลียบแบบวิถีชีวิตคนเมือง วัฒนธรรมการแบ่งปันของคนในชุมชนลดลงจากอดีตอย่างเห็นได้ชัดเจน

5.5 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งตรงกันข้ามกับรายได้ของเกษตรกรยังคงผันผวนตามราคาของตลาด จำนวนแรงงานในภาคเกษตรลดลงเรื่อยๆ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6

The 6th STOU National Research Conference

6. แนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร สรุปลเป็นแนวทางได้ 3 แนวทางดังนี้

6.1 การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการผลิต ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 แนวทางย่อยคือ การผลิตในไร่นา การผลิตพืชผักสวนครัวเลี้ยงสัตว์ การผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ การจัดการเมล็ดพันธุ์พืชของท้องถิ่นที่ดี และการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เพื่อการผลิตและส่งเสริมอาชีพ ดังนี้

1) การผลิตในไร่นา ปลูกข้าวในปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการบริโภค มีการคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพดินและปริมาณของน้ำ ปลูกพืชอาหารชนิดอื่นๆตามหัวไร่ปลายนา เช่น หน่อไม้ ไม้ผลชนิดต่างๆ และปลูกไม้เพื่อใช้สอย ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ

2) ปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ น้อมนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ปลูกในทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก สัตว์เลี้ยงก็เช่นกัน ไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน และแบ่งปันแลกเปลี่ยนกันกับพี่น้องในชุมชนได้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี

3) การผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นการผลิตอาหารที่มีความปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ ลดปริมาณการใช้สารเคมีลงจนปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ ไม่ทำลายระบบนิเวศดินเกิดความอุดมสมบูรณ์

4) การจัดการเมล็ดพันธุ์พืชในท้องถิ่นที่ดี ควรมีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตพืชผัก พันธุ์ท้องถิ่นที่เป็นพืชอาหาร ร่วมกันคัดเมล็ดพันธุ์ที่ดีทั้งยังเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นจัดเก็บเมล็ดพันธุ์สำหรับพี่น้องในชุมชนหรือกองทุนเมล็ดพันธุ์พืชชุมชน

5) จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เพื่อการผลิตหรือส่งเสริมอาชีพการผลิตอาหารเพื่อการบริโภค นอกจากจะให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมอาชีพ เป็นแหล่งให้ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารแก่คนในชุมชน ให้ตระหนักเห็นความสำคัญและรู้เท่าทันสถานการณ์ปัจจุบันด้านความมั่นคงทางอาหาร

6.2 การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการฟื้นฟูแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ดังนี้

1) มีการฟื้นฟูป่าและแหล่งน้ำ ที่เป็นแหล่งอาหาร ปลูกป่าทดแทน ไม้แพ้วถางป่าเพื่อปลูกพืชพลังงาน พืชเศรษฐกิจ

2) สร้างจิตสำนึก ควบคู่ไปกับการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ให้เกิดการตระหนักเห็นความสำคัญของแหล่งอาหารจากธรรมชาติทั้งป่าและแหล่งน้ำ

3) ลดการใช้สารเคมี อันจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งในแหล่งน้ำและป่าไม้

4) สร้างกฎระเบียบของชุมชน เกี่ยวกับการหาอาหารจากดิน น้ำ และจากป่าไม้ ป้องกันการหาอาหารอันมุ่งหวังเพื่อการค้ามากกว่าการนำมาบริโภคภายในครัวเรือน นำมายึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

6.3 การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยประเพณี วิถีวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน

1) ส่งเสริมประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงทางอาหาร

2) อนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมชุมชน วิถีชุมชนการแบ่งปันอาหารแก่กันในชุมชน ธนาкарข้าวหมู่บ้าน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารแก่คนในชุมชน ช่วยเหลือกันในยามที่ขาดแคลน

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6 The 6th STOU National Research Conference

3) จัดการความรู้ องค์ความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับการหาอาหาร ภูมิปัญญาในการหาอาหารเพื่อนำมาบริโภค การประกอบอาหารเมนูต่างๆ ด้วยวิธีของคนในชุมชน รวบรวมองค์ความรู้เหล่านั้นเพื่อเยาวชนรุ่นหลังสามารถเรียนรู้และสืบทอดความรู้ และภูมิปัญญาต่างๆต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เรื่อง ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี สรุปประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1. ความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร จากการศึกษาข้อมูลค้นพบในเรื่องของความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับคำถามด้านความมั่นคงทางอาหารว่า ชาวบ้านมีราคาตกต่ำ เกษตรกรจึงหันมาปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย ปลูกพารา พืชพลังงาน ลดปริมาณการปลูกข้าวลง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ตอบผิด เพราะเกษตรกรยังขาดการอบรมส่งเสริมให้ความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารและในสถานการณ์ปัจจุบันเกษตรกรส่วนมากมุ่งเน้นการผลิตเนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจสำคัญมาเป็นลำดับต้นๆ สอดคล้องกับ ปิยนาล อิมดี (2547) และ สุรัชย์ รักษาชาติ (2545) ที่พบว่าการเข้าถึงอาหารของผู้บริโภคจะถูกกำหนดโดยปัจจัยด้านรายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลต่อการเข้าถึงอาหารของสมาชิกในครัวเรือน ครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีถึงปานกลางมีแนวโน้มเข้าถึงอาหารได้มากกว่าครัวเรือนที่มีฐานะยากจนและครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิตอาหารได้มากกว่าครัวเรือนที่มีฐานะยากจน

2. แหล่งความรู้ จากข้อมูลค้นพบด้านแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารพบว่าเกษตรกรได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆทั้งจากด้านบุคคล ด้านกลุ่มและด้านมวลชน ในระดับที่น้อยถึงปานกลาง แสดงให้เห็นว่าแหล่งความรู้ในเรื่องความมั่นคงทางอาหารยังไม่เพียงพอและเข้าถึงเกษตรกร จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรให้มากยิ่งขึ้น ให้เห็นถึงโอกาสและปัญหาทางด้านความมั่นคงทางอาหารที่อาจจะเกิดผลกระทบตามมาในอนาคต หากมีแหล่งความรู้ที่มีศักยภาพ เข้าถึงตัวเกษตรกรจนเกิดความเข้าใจและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเอง ครอบครัวและสังคมไม่ได้รับผลกระทบจากภัยของความไม่มั่นคงทางอาหารหรือกระทบน้อยที่สุด จากข้อมูลค้นพบแหล่งความรู้ที่สามารถเข้าถึงและเกษตรกรรับรู้ได้ดีที่สุดคือแหล่งความรู้จากสื่อโทรทัศน์ ควรพิจารณานำไปเป็นช่องทางในการส่งเสริมให้ความรู้แก่เกษตรกรต่อไป

3. ความมั่นคงทางอาหาร จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีความมั่นคงทางอาหารทั้ง การมีอาหารสำหรับบริโภคตามที่ต้องการอย่างเพียงพอและยั่งยืนทั้งในวันนี้และในอนาคต มีแหล่งอาหารที่หลากหลาย ทั้งจากการผลิต การซื้อ และโดยเฉพาะแหล่งอาหารจากธรรมชาติ สามารถหากินได้ตลอดปีตามฤดูกาลของพืชและสัตว์นั้นๆ และยังมิอาจหาซื้อหาสร้างรายได้เพียงพอสำหรับซื้อหาอาหารที่ไม่สามารถผลิตได้เองแต่มีความจำเป็น รวมถึงมีศักยภาพในการจัดการอาหารอย่างเหมาะสม มีวัฒนธรรมหรือรูปแบบการกินตามภูมิปัญญา ท้องถิ่น ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ศจินทร์ ประชาสันต์ (2552) ที่ได้อ้างอิงถึงความหมายความมั่นคงทางอาหารของ FAO ว่าแบ่งออกเป็น 4 มิติย่อย ได้แก่ มิติของความพอเพียง ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม มิติของการเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสม มิติของการใช้ประโยชน์ด้านอาหารที่เพียงพอ มิติของการมีเสถียรภาพทางอาหาร

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6

The 6th STOU National Research Conference

4. การมีอาหารที่พอเพียง ข้อค้นพบเกี่ยวกับความคิดเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร จากแบบสอบถามและเวทีสนทนากลุ่มพบว่าเกษตรกรมีอาหารสำหรับบริโภคอย่างเพียงพอจากการซื้อเพิ่มมากขึ้น จากปี พ.ศ.2540 เนื่องจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ปริมาณร้านค้าเพิ่มมากขึ้น การคมนาคมสะดวก มีการกระจายสินค้าที่เข้าถึงตัวเกษตรกร และมีรถจำหน่ายสินค้าตามความต้องการเข้าถึงตัวเกษตรกรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ทรงสิริ วิจิตรานนท์ และคณะ (2555) ได้ศึกษาเรื่องวิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่นได้ พบว่าการเข้าถึงอาหารของชาวใต้ด้วยการซื้อมากที่สุด เนื่องจากมีถนนหนทางเชื่อมต่อระหว่างเมืองกับชนบทที่สะดวกสบาย มีรายได้พอที่จะจับจ่ายใช้สอย

5. การเข้าถึงอาหาร จากข้อค้นพบทั้งจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มพบว่าเกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารจากธรรมชาติลดน้อยลงจากอดีต อันเนื่องมาจากการเพิ่มจำนวนของประชากร ที่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นตามมา เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำประโยชน์ มุ่งใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างหนัก ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรลดลงทั้งปริมาณพืชและสัตว์อันส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารตามมา ซึ่งสอดคล้องกับ สุธานี มะลิพันธ์ (2552), ปิยนาล อิมดี (2547) และ สุรัชย์ รักษาชาติ (2545) ที่พบว่า การเพิ่มจำนวนของประชากรในชุมชนและใกล้เคียง ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหารลดลง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่น้อยลงจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของคนในชุมชนด้วย

6. แนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร จากการศึกษาพบแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกรคือ (1) เสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการผลิต โดยผลิตพืชในไร่นา ผลิตข้าวให้เพียงพอกับความต้องการบริโภค ปลูกพืชชนิดอื่นในไร่นาร่วมด้วยทั้งไม้ผล พืชกินหน่อ ไม้ใช้สอย ปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ผลิตด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์เพื่อให้ได้อาหารที่ปลอดภัย และรักษาระบบนิเวศ มีการจัดการเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ทั้งเกี่ยวกับการผลิตและความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร (2) การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติด้วยการอนุรักษ์ ปลูกป่าทดแทนร่วมกับการสร้างจิตสำนึกแก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ลดละเลิกการใช้สารเคมีและถือปฏิบัติกฎระเบียบของชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเคร่งครัด (3) การสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยประเพณีวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน การผสมผสานองค์ความรู้ทั้งการเก็บหาอาหารและการประกอบอาหารเมนูต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับ ธนันชัย มุ่งจิต (2554) ที่พบว่าแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของบ้านแม่สุริน มี 5 ประเด็นที่สำคัญคือ (1) การเสริมศักยภาพชุมชนในการจัดการแหล่งอาหารตามธรรมชาติ (2) การเสริมศักยภาพชุมชนในการผลิตพืชอาหารหลักที่มีความปลอดภัย เพียงพอ และหลากหลาย (3) การเสริมศักยภาพชุมชนด้านการจัดการอาหารผ่านวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น (4) การเสริมศักยภาพชุมชนในวิถีการบริโภคอย่างรู้เท่าทัน และ (5) การเสริมศักยภาพบุคลากรในชุมชน (ผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆ) ให้มีกลไกในการเฝ้าระวังความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนตลอดจนการสร้างการเรียนรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหารให้กับคนอื่นๆในชุมชน

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6

The 6th STOU National Research Conference

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ ปรากฏข้อค้นพบจากผลการศึกษา มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ ข้อเสนอแนะต่อชุมชน ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่น ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างรูปแบบความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน และพื้นที่อื่นๆอันจะนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการทรัพยากร การผลิต และการบริโภคของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

จากผลการวิจัยค้นพบว่า ในปี พ.ศ.2559 เกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารลดน้อยลงจากช่วงก่อนปี พ.ศ.2540 อันมีผลกระทบจากปัจจัยด้านสังคม ด้านการผลิต ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ จึงมีข้อเสนอแนะต่อชุมชนดังนี้

1) การเข้าถึงอาหารจากธรรมชาติของคนในชุมชนลดน้อยลงอย่างชัดเจน ซึ่งอาหารตามธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารพื้นฐานที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงอาหารจากธรรมชาติได้มากขึ้นควรมีการนำเอากฎระเบียบข้อบังคับในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมาใช้อย่างเป็นรูปธรรม

2) จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อภัยด้านความมั่นคงทางอาหาร ทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยภูมิปัญญาทั้งในด้านการเก็บหาอาหารจากธรรมชาติ วิธีการประกอบอาหาร การถนอมอาหารและแปรรูปอาหารไว้บริโภคในยามขาดแคลน

3) นอกจากธนาคารข้าวในชุมชนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับคนในชุมชนแล้วควรเพิ่มการจัดการเมล็ดพันธุ์ข้าว หรือธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าว พันธุ์ข้าวท้องถิ่น ตลอดจนเมล็ดพันธุ์พืชผัก ในท้องถิ่นโดยรวมกลุ่มกันผลิตและมีการจัดการเมล็ดพันธุ์ต่างๆที่ดี เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนต่อไป

4) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นสิ่งสำคัญ ปลูกฝังให้คนในชุมชน เยาวชน รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเอง ร่วมกันปกป้อง อนุรักษ์ และฟื้นฟู เล็งเห็นความสำคัญจากภัยด้านความมั่นคงทางอาหาร

5) อนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีอันมีส่วนเกี่ยวเนื่องกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้คงอยู่ต่อไป เป็นช่องทางในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ในการทำกิจกรรมร่วมกันเกิดความสามัคคี เอื้อเฟื้อหรือแบ่งปันอาหารแก่ผู้ที่ยากไร้ ลดปัญหาความมั่นคงทางอาหารและสร้างการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมกัน

2. ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่น

จากการวิจัยได้ค้นพบแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร 3 ด้านได้แก่การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการผลิต ด้วยการฟื้นฟูแหล่งอาหารตามธรรมชาติและด้วยประเพณี วิถีวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงมีข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่นในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารดังนี้

1) หน่วยงานท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชน ใกล้ชิดเกษตรกรมากที่สุด ควรดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนด้วยการรณรงค์อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ปกป้องรักษาป่าชุมชนและถือปฏิบัติข้อกฎหมายข้อบังคับต่างๆในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าไม้และแหล่งน้ำอย่างเคร่งครัด

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6

The 6th STOU National Research Conference

2) ให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนจัดสรรงบประมาณเพื่อส่งเสริมด้านความรู้ การอบรมส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมให้ความรู้ทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ตลอดจนงบประมาณด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่คนในชุมชนเกิดความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

3) จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารประจำตำบล เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านต่างๆอันเกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงทางอาหารและแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร

3. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

จากการวิจัยค้นพบเรื่องความรู้ของเกษตรกร โดยเกษตรกรมากกว่าครึ่งหนึ่งมีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับน้อยถึงปานกลาง ซึ่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารเป็นสิ่งที่ควรตระหนักให้เกษตรกรได้รับความรู้และมีความรู้อย่างทั่วถึง จึงมีข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานต่างๆดังนี้

1) ความมั่นคงทางอาหาร เป็นสิ่งที่หลายท่านยังขาดความรู้ความเข้าใจและเห็นถึงความสำคัญของปัญหาหรือภัยที่อาจเกิดตามมาในอนาคตหากขาดการจัดการด้านความมั่นคงทางอาหารอย่างรอบคอบและระมัดระวัง ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่เกษตรกร ต้องเร่งสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรและปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร

2) ภาคเอกชนและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ต้องให้ความร่วมมือบูรณาการกับทุกภาคส่วนผลักดันให้เป็นนโยบายขององค์กร รมรณรงค์ส่งเสริมให้ความรู้กับประชาชน ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์พันธุ์พืชประจำถิ่น พันธุ์สัตว์ และสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัยค้นพบทั้งในเรื่องของความรู้ของเกษตรกรที่มากกว่าครึ่ง มีความรู้ในระดับน้อยถึงปานกลาง และแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ที่เน้นการผลิต การฟื้นฟูแหล่งอาหารตามธรรมชาติและด้วยประเพณี วิถีวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้

1) การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนทุกคนในประเทศเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ทราบถึงสถานการณ์ แนวโน้มในปัจจุบันและผลกระทบอันจะเกิดตามมาจากภัยของความมั่นคงทางอาหาร ให้ทุกคนเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ตามด้วยนโยบายด้านความมั่นคงทางอาหารต่างๆ ตามมาโดยหน่วยงานของรัฐผู้รับผิดชอบ

2) จังหวัดอุบลราชธานี เมืองที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทั้งแม่น้ำ ลำห้วยน้อยใหญ่ มากมาย ป่าเขา แหล่งอาหารทางธรรมชาติ และพื้นที่ทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ควรมีนโยบายระดับจังหวัดในการอนุรักษ์ทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ พันธุ์พืชผักท้องถิ่น พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่ จัดกิจกรรมในพื้นที่เป็นการกระตุ้นสร้างแรงผลักดันให้ประชาชนหันมาสนใจและเห็นถึงความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีจิตสำนึกควบคู่ไปพร้อมกับการอนุรักษ์

3) นโยบายระดับอำเภอปัจจุบันทางอำเภอตระการพืชผล ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดโครงการประกวดหมู่บ้านตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นประจำทุกปี ถือได้ว่าเป็นแนวทางที่ดีในการกระตุ้นให้ประชาชนดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงสร้างความเข้มแข็ง สร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครอบครัวและชุมชน

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 6

The 6th STOU National Research Conference

เป็นโอกาสดีที่ควรจะนำความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารสอดแทรกในกิจกรรมโครงการดังกล่าวเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้ตระหนักและเข้าใจถึงความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร

5. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรจะมีการศึกษา ในเชิงลึกอย่างละเอียดเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อรวบรวมเป็นสื่อสำหรับถ่ายทอดแก่คนในชุมชนต่อไป เนื่องจากสังคมปัจจุบันของเกษตรกรตำบลกุศกร มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไปจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองมากยิ่งขึ้น การสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งการผลิต การหาอาหารตามธรรมชาติ และภูมิปัญญาในการประกอบอาหารพื้นบ้านเมนูต่างๆ จึงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อวิถีชีวิตเกษตรกรและสร้างความมั่นคงทางอาหารในชุมชน

2) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร การปลูกพืชพลังงาน การแผ้วถางป่าเพื่อปลูกพืชพลังงาน เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาและนำเสนอต่อชุมชนถึงสถานะแนวโน้มของความมั่นคงทางอาหารในปัจจุบันและอนาคต ลดลงหรือไม่และผลกระทบจากการปลูกพืชพลังงานเหล่านั้นอย่างไรบ้าง เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่ทำการเกษตรจากเดิมเคยเพาะปลูกข้าว มีเกษตรกรปรับเปลี่ยนลดปริมาณการปลูกข้าวลงหันไปปลูกพืชพลังงาน ปาล์มน้ำมัน มันสำปะหลัง ยางพารา อีกทั้งยังมีการแผ้วถางป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อปลูกพืชพลังงาน อันส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารตามธรรมชาติ และปริมาณข้าวลดลง เสี่ยงต่อการเกิดภัยของความมั่นคงทางอาหาร

เอกสารอ้างอิง

- ทรงสิริ วิจิรานนท์, พจนีย์ บุญนา และจิงทิพย์ อธิมุตติสรณ์. (2555). *วิถีชีวิตและความมั่นคงของอาหารท้องถิ่นใต้*. กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
- ธนนชัย มุ่งจิตต์. (2554). *แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหาร บ้านแม่สุรินทร์ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- ปิยนถ อิมดี. (2547). *ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคา หมู่ที่ 2 ตำบลสวก อำเภอมะนัง จังหวัดน่าน*. (วิทยานิพนธ์พัฒนารัฐบาลบริหารมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- ศจินทร์ ประชาสันต์. (2552). *การพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร*. กรุงเทพมหานคร สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ(สช.)
- สุธานี มะลิพันธ์. (2552). *ความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะบ้านปากำ อำเภอปอเกวียน จังหวัดน่าน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
- สุรัชย์ รักษาชาติ. (2545). *ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ รูปแบบการบริโภค และแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนกะเหรี่ยงภาคตะวันตกประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.